

Ranskan vallankumous 1789, sen jälkimainingit ja Napoleonin Euroopassa käymät suuret sodat jättivät jälkensä myös Pohjoismaihin. Sotien aikana Kööpenhamina joutui Britannian hyökkäyksen kohteeksi ensin 1801 ja uudelleen 1807, jolloin koko Tanskan laivasto hävitettiin. Lähes kolmannes Kööpenhaminan rakennuksista tuhoutui, ja noin 2 000 kaupunkilaista sai surmansa. Tapahtumien myötä Tanska-Norja liittyi sotaan Britanniaa vastaan Napoleonin Ranskan puolelle, kun taas Ruotsi liittyi Ranskan vihollisiin.

VENÄJÄ VAIHTOI meneillään olleessa suur-sodassa puolta vuonna 1807, solmi rauhan

Napoleonin kanssa ja sopi Tilsitissä painostavansa Pohjoismaita sulkemaan Britannian laivastolta pääsyn Itämerelle. Ruotsi, jonka kuningas Kustaa IV Aadolf ei pitänyt Napoleonista, ei suostunut Venäjän vaatimuksiin, minkä seurauksena Venäjä hyökkäsi Ruotsiin keväällä 1808.

VENÄLÄISJOUKOT MIEHITTIVÄT Suomen jälleen kerran Ruotsin armeijan vetäytyttyä etukäteen laaditun suunnitelmansa mukaisesti pohjoiseen. Suunnitelma meni kuitenkin myttyyn, kun Viaporin linnoituksen komentaja Carl Olof Cronstedt antautui toukokuussa 1808 muutaman kuukauden piirityksen jälkeen ja jätti sekä ”Pohjolan Gibraltarin”

NAPOLEONIN AJAN

RAJAMUUTOKSET

että Ruotsin saaristolaiivaston venäläisten käsiin. Sota jatkui Pohjanmaalla, ja armeijat etenivät talvella Ruotsin Länsipohjaan, missä huomattava osa sotilaista kuoli nälkään ja tauteihin.

SODAN VIELÄ JATKUESSA Venäjän keisari Aleksanteri I kokosi Suomen säätyjen edustajat valtiopäiville Porvooseen keväällä 1809. Venäläiset lupasivat Suomelle autonomian, sisäisen itsehallinnon, ja suomalaiset vannoiivat uskollisuudenvalan Venäjän keisarille. Tätä pidettiin Ruotsissa luonnollisesti maanpetturuutena.

HAMINAN RAUHASSA 1809 Ruotsi luovutti Suomen ja Ahvenanmaan saariston virallisesti Venäjälle. ”Suomi on korotettu kansakunnaksi kansakuntien joukkoon”, julisti Aleksanteri I Porvoossa. Suomesta tuli Venäjän valtakuntaan kuuluva autonominen suuriruhtinaskunta, jolla oli omat lait ja oma hallinto. Venäjän tsaari osoitti ajalleen epätavallista suvaitsevaisuutta ja liberaaleja ajatuksia antaessaan suomalaisten pitää Ruotsin vallan aikaiset lakinsa, luterilaisen uskonsa ja ”säätyjen erioikeudet”, minkä

vuoksi esimerkiksi talonpoikia ei alistettu maaorjuuteen. Suomen armeija lakkautettiin, ja venäläiset ottivat vastuun suuriruhtinaskunnan puolustuksesta ja ulkopolitiikasta.

SUOMEN MENETTÄMINEN oli ruotsalaisille järkytys. Kuningas Kustaa IV Aadolf syrjäytettiin, ja uudeksi kuninkaaksi julistettiin hänen lapseton setänsä Kaarle. Uudeksi kruununprinssiksi valittiin vuonna 1810 ranskalainen marsalkka Jean Baptiste Bernadotte. Taka-ajatuksena oli, että Ruotsi voisi käyttää hyväkseen Bernadotten hyviä suhteita Napoleoniin ja saada vallattua Suomen takaisin. Bernadotte saatiin ylipuhuttua, ja hän otti vallan käsiinsä käytännössä jo 1811. Hänen ajatuksensa ulkopolitiikan hoidosta olivat kuitenkin erilaiset kuin ruotsalaisten: kun Napoleon oli hyökkäämässä Venäjälle 1812, hän sopikin venäläisten kanssa luopuvansa kaikista Suomea koskeneista vaatimuksistaan. Tsaari Aleksanteri lupasi vastineeksi tukea Ruotsin pyrkimyksiä Norjassa, sillä Tanska oli sodassa Napoleonin puolella. Näin Ruotsi liittyi sotaan brittien puolelle, joten tärkeä kaupankäynti Englannin kanssa sai jatkaa.

KUVA 37. Norjan perustuslaki hyväksyttiin Eidsvollin kansalliskokouksessa 1814

KUN NAPOLEON oli lyöty ensin hänen epäonnistuneen Venäjän-sotaretkensä jälkeen 1812 ja myöhemmin lopullisesti Waterloossa 1815, Ruotsi oli yksi voittajavaltioista. Venäläisten tukemana Ruotsi vaati Norjaa korvauksena Suomen menettämisestä, ja Kielin rauhassa 1814 Tanska pakotettiin luovuttamaan Norja Ruotsille. Islanti, Färösaaret ja Grönlanti jäivät edelleen Tanskalle. Sota romahdutti Tanskan talouden, ja valtio joutui vararikkoon.

NORJALAISET EIVÄT pitäneet tästä vaan kutsuivat koolle kansalliskokouksen Eidsvolliin Oslon pohjoispuolelle, missä 17. toukokuuta 1814 hyväksyttiin Norjan uusi perustuslaki, maa julistettiin itsenäiseksi ja Tanskan kruununprinssi Kristian Fredrik valittiin Norjan kuninkaaksi. 1820-luvulta lähtien 17.5. onkin ollut Norjan kansallispäivä.

RUOTSALAISET EIVÄT hyväksyneet norjalaisten julistuksia vaan ryhtyivät sotatoimiin. Kahden viikon taistelun jälkeen Norja antautui ja hyväksyi valtioliiton Ruotsin kanssa. Norja sai kuitenkin pitää uuden perustuslakinsa hieman muokattuna, ja se sai täyden sisäisen itsehallinnon ja oman hallituksen ja oman kansanedustuslaitoksen, suurkäräjät. Ruotsin kuningas Kaarle XIII valittiin Norjan kuninkaaksi, ja ulkopolitiikka hoidettiin yhteisesti. Tullit Ruotsin ja Norjan väliltä lakkautettiin, mikä edisti Norjan kauppaa ja merenkäyntiä.

NORJA NÄKI unionin kahden itsenäisen valtion välisenä sopimuksena. Valtoliitto oli kuitenkin varsin riitaisa, ja 1800-luvun loppua kohden Norja vaati yhä pontevammin lisää vapauksia, mm. omia edustustoja ulkomaille ja

enemmän vaikutusvaltaa ulkopolitiikkaan. Ruotsalaisvallan vastustaminen yhtenäisti Norjaa kansakuntana. Unioni lakkautettiin lopulta vuonna 1905.

RUOTSILLA ALKOI vuoden 1814 jälkeen rauhan aika, joka on kestänyt pidempään kuin millään muulla Euroopan maalla koskaan. Tämä mahdollisti seuranneiden vuosikymmenten merkittävän taloudellisen kasvun ja yhteiskunnallisen kehityksen.

SUOMEN JA NORJAN kansainvälinen asema 1800-luvun alussa erosivat toisistaan jyrkästi. Suomella ei ollut ollut Ruotsin valtakunnassa mitään erityistä asemaa, vaan se oli ollut pelkästään viisi lääninä valtakunnan itäosassa. Norjalla sen sijaan oli ollut Tanskan kuningaskunnan erillisenä osana omat lakinsa ja ajoittain jopa oma käskynhaltija.

KUVA 36. Pohjoa ennen ja jälkeen Napoleonin. Ruotsi menetti Suomen, mutta sai Norjan.

KUVA 38. Kansallispäivän juhlintaa Karl Johan -kadulla Oslolla. Norjan pääkaupunki vaihtoi nimeä Kristianiasta Osloksi 1925. Vaikka norjalaiset korostavatkin yleensä itsenäisyyttään, on pääkadun nimenä ollut vuodesta 1848 Karl Johans gate kuningas Kaarle XIV Juhanan mukaan, joka Norjan hallitsijana tunnettiin nimellä Kaarle III Juhana.

KUVA 39. Helsinki – Senaatintori ja keisarin patsas Suurkirkon edessä

KEISARI SIIRSI Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungin Helsinkiin, jota suojasi Viaporin linnoitus. Saksalaisen arkkitehdin Carl Ludvig Engelin johdolla Helsingille rakennettiin uusi keskusta ajanmukaiseen uusklassiseen empiretyyliin. Suomalaisten kansallinen tietoisuus heräsi hiljalleen muun muassa Elias Lönnrotin ja Johan Ludvig Runebergin kaltaisten kirjailijoiden innoittamana. Kansa heräsi myös poliittisesti, ja J. V. Snellmanin ja muiden aktivistien ansiosta suomesta tuli 1863 tasavertainen ruotsin kielen kanssa ja suuriruhtinaskunnan toinen virallinen kieli.

SUOMEN AUTONOMINEN suuriruhtinaskunta sai muitakin kansallisia tunnuksia. 1860-luvun uudistusten myötä Suomi sai oman rahan, markan, ja omat suomalaiset postimerkit

1800-LUVUN LOPULLA ja 1900-luvun alussa Suomen poliittista ilmapiiriä leimasivat kieliriidat. Suomenmieliset eli fennomaanit halusivat tehdä Suomesta yksikielisesti suomenkielisen, kun taas ruotsinmieliset svekomaanit pyrkivät säilyttämään ruotsin kielen vahvan aseman Suomessa. Ruotsinkielisiä, joita olivat vanhan poliittisen ja taloudellisen eliitin lisäksi lähinnä länsi- ja etelärannikon ja saariston asukkaat, oli vuosisadan vaihteessa noin 13 % suomalaisista.

MUUALLA POHJOLASSA syntyi 1800-luvulla ns. skandinavismi, joka halusi lähentää Pohjolan kansoja toisiinsa ja kehittää poliittista yhteistyötä valtioiden välillä. Skandinavismi pyrki myös vähentämään Venäjän vaikutusvaltaa Itämeren alueella. Ruotsin suhteet länsivaltoihin lähenivät Krimin sodassa 1853–56, jossa vastakkain olivat toisella puolella Venäjä ja toisella Ranska ja Iso-

Britannia. Ranskalais-brittiläinen sotalaivasto tuhosi venäläisten rakentaman Bomarsundin linnoituksen Ahvenanmaalla, ja rauhan ehtona 1856 voittajavallat kielsivät Venäjää linnoittamasta Ahvenanmaan saaristoa.

TANSKAN KUNINGAS menetti yksinvaltiaan asemansa 1849, jolloin maa sai uuden, kuninkaan valtaa rajoittaneen perustuslain ja Tanskaan perustettiin uusi kaksikamarinen parlamentti. Ongelmana olivat kuitenkin saksankieliset alueet Slesvig ja Holstein, jotka halusivat irtautua Tanskasta. Yhteentotot alueilla asuneiden saksalaisten kanssa lisääntyivät noihin aikoihin virinneen saksalaisen kansallismielisyyden vuoksi ja johtivat usein väkivaltaisuuksiin. Vuonna 1864 Preussi ja Itävalta hyökkäsivät Tanskaan ja miehittivät Jyllannin. Rauhan ehtona Tanskan oli luovutettava Slesvig ja Holstein kokonaan – kolmannes Tanskan pinta-alasta ja miljoona asukasta. Sodan myötä haaveet Pohjoismaiden poliittisesta yhdentymisestä kuivuivat kokoon, sillä Ruotsi-Norja ei missään vaiheessa tullut mukaan sotaan Tanskan avuksi. Tämän jälkeen skandinavismi tähtäsi lähinnä kulttuurikontaktien luomiseen.

VALTATASAPAINO Itämerellä järkkyy, kun Saksan alueen valtiot vuonna 1871 yhdistyivät

Suomen ja Norjan kansainvälinen asema 1800-luvun alussa erosivat toisistaan jyrkästi. Suomella ei ollut ollut Ruotsin valtakunnassa mitään erityistä asemaa, vaan se oli ollut pelkästään viisi lääniä valtakunnan itäosassa. Norjalla sen sijaan oli ollut Tanskan kuningaskunnan erillisenä osana omat lakinsa ja ajoittain jopa oma käskynhaltija.

vät yhdeksi keisarikunnaksi. Uuden, vahvan valtakunnan syntymisen jälkeen Slesvigin ja Holsteinin takaisinvaltaamisen yrittäminenkin tuli Tanskalle täysin mahdottomaksi. Tanska sai kuitenkin vuonna 1920 Saksan hävittyä ensimmäisen maailmansodan takaisin Pohjois-Slesvigin tanskankieliset alueet kansanäänestyksen lopputuloksena.

SAKSAN vastayhdistynyt keisarikunta nousi Itämeren alueen hallitsevaksi suurvallaksi viimeistään Venäjän menetettyä Itämeren-laivastonsa epäonnisessa sodassaan Japania vastaan 1904–05. Kielin kanavan avaaminen 1895 antoi saksalaisille Itämeren kaupan käynnissä valta-aseman, joka muistutti Hansaliiton asemaa keskiajalla. Pohjois-Saksan taloudellinen kukoistus piristi myös mm. Ruotsin taloutta. Tanskassa maatalous kehittyi, ja perinteisestä viljan viljelemistä siirryttiin vähitellen karjatalouteen sekä viljelemään erikoiskasveja kuten sokerijuurikkaita.

KASVAVAT poliittiset jännitteet ja kasvava kansallismielisyys johtivat myös siihen, että venäläiset kiristivät otettaan ei-venäläisistä raja-alueistaan. Myös Suomi sai tuta venäläistämispoliittikan ja menetti vuonna 1899 käytännössä itsehallintonsa. Suomessa ajanjaksoa kutsutaan ”sortokausiksi”.

KUVA 40. Tietokonesimulaatio Bomarsundin linnoituksesta ennen tuhoamistaan 1800-luvun puolessavälissä

Tuona aikana suomalaisten vastarinta venäläisiä vallanpitäjiä vastaan heräsi, mikä johti mm. venäläisen kenraalikuvernööri Bobrikovin murhaan 1904.

VENÄJÄN KEISARIN heikkouskaudella 1905–08 Suomi sai itsehallintonsa joiksikin vuosiksi takaisin. Suomi käytti tilaisuuden hyväkseen ja otti ensimmäisenä maana Euroopassa käyttöön yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden – myös naisille, jotka saivat myös asettua ehdolle vaaleissa.

VUODEN 1908 jälkeen keisarin venäläistämispoliittika jatkui Suomessa jälleen. Venäläiset kiristivät sotilaallista otettaan Suomen rannikkoalueista, sillä he pelkäsivät saksalaisten hyökkäävän Venäjälle Suomen kautta. Vain ensimmäisen maailmansodan syttyminen ja Venäjän

KUVA 41. Saksalaisten hyökkäys Tanskaan: Dybbøl Møllen taistelu

vallankumoukset 1917 estivät venäläistämisen onnistumisen.

RUOTSIN JA NORJAN välinen uniioni hajosi 1905. Norjalaiset olivat 1800-luvun loppua kohden yhä voimakkaammin tuoneet esiin omaa kulttuuriaan ja sen erityispiirteitä, ja Norjan kansa alettiin nähdä itsenäisenä kansakuntana. Norjalaiset taistelivat oikeudestaan omiin

kansallisiin symboleihin kuten omaan lippuun, ja erityisesti taiteilijat ja muut kulttuurin edustajat antoivat suuren panoksen Norjan kansallisen identiteetin rakentamiseen. Norjalaiset halusivat myös ulkomaille omia edustustoja. Ruotsin kuningas Oskar II tyrmäsi vaatimukset, minkä myötä Norjan hallitus jätti eronpyynnön, jota sitäkin kuningas ei hyväksynyt.

KUVA 42. Eetu Iston maalaus ”Hyökkäys” (1899): Venäjän kaksipäinen kotka hyökkää Suomi-neidon kimppuun lakikirjaa repien.

Tuolloin Norjan suurkäräjät julistivat, ettei Oskar II enää ollut Norjan kuningas, ja lakauttivat käytännössä unionin yksipuolisesti. Ruotsissa herätti tieto tyrmäyksestä ja peräti sotilaallista väliintuloa suunniteltiin, mutta tilanne rauhoittui, kun Norjassa järjestettiin Ruotsin vaatimuksesta kansanäänestys itsenäistymisestä. Tulos oli selkeä: 368 000 ääntä itsenäisyyden puolesta ja vain 184 vastaan. Oskar II luopui Norjan kruunusta, ja suurkäräjät valitsivat tanskalaisen prinsin Carlin kuninkaaksi nimellä Haakon VII.

1800-LUVULLA taloudelliset olosuhteet muuttuivat Pohjoismaissa rajusti. Teollistuminen saavutti myös Pohjolan, vaikka suurin osa väestöstä saikin vielä pitkään toimeentulonsa maanviljelystä. Uusia viestintävälineitä keksittiin. Höyrylaivat korvasivat purjealukset, ja kulkuyhteydet rannikolta

sisämaahan paranivat merkittävästi, kun käytön otettiin uusia sisävesireittejä kuten Götan kanava Ruotsissa ja Saimaan kanava Suomessa. Rautateitä alettiin 1800-luvun puolessavälissä rakentaa nopeaan tahtiin, ja vuosisadan loppua kohden Pohjolaa halkoi rautatieverkosto, joka

KUVA 44. Ruotsalaisia siirtolaisia tekemässä lähtöä Göteborgin satamassa 1905

ylsi Pohjanlahden pohjoisrannikolle saakka ja mahdollisti talouskasvun alueilla, jotka olivat aikaisemmin olleet syrjäisiä ja jälkeenjääneitä

UUDET KEKSINNÖT mahdollistivat paitsi tavaroiden, myös ihmisten liikkumisen aivan uudella laajuudella. Suurina katovuosina 1860-luvun lopulla viljasadot tuhoutuivat useana vuotena peräkkäin, joten Pohjolassa kärsittiin suunnattomasta nälänhädästä ja satojatuhansia ihmisiä menehtyi. Köyhyydestä, tilanpuutteesta ja nälästä kärsivät kymmenettuhannet nuoret etsiytyivät kaikkialla Pohjoismaissa pois ylikansoitettulta maaseudulta parempiin elinolosuhteisiin kaupunkeihin tai suurten mahdollisuuksien maahan Pohjois-Amerikkaan. Esimerkiksi Ruotsista lähti yli miljoona siirtolaista ja Norjasta yli 750 000

kohti Yhdysvaltoja, jonka pohjoisosiin syntyi useita ruotsalaissiirtokuntia.

1800-LUKU oli myös suurten yhteiskunnallisten ja poliittisten muutosten aikaa. Vanha pohjoismainen sääty-yhteiskunta sai tehdä tilaa luokkayhteiskunnalle, jossa varallisuus ja taloudellinen asema olivat syntyperää tärkeämpiä. Kansakoulujen perustamisen ansiosta luku- ja kirjoitustaito yleistyivät, ja kansan sivistystaso koheni. Uudet yhdistykset ja kansanliikkeet levittivät uusia aatteita, ja uskonnolliset herätysliikkeet nousivat vaikutusvaltaiseen asemaan tietyissä osissa Pohjolaa. Lisääntynyt vapaa mielisyys ja vaatimukset poliittisista uudistuksista saivat erityisesti Norjan ja Tanskan talonpojat liikkeelle. Pian syntyi työväenliike vaatimuksineen yhteiskunnallisista uudistuksista ja poliittisista vaikutusmahdollisuuksista.

Hallintojärjestelmät alkoivat kehittyä yhä kansanvaltaiseen suuntaan. Ruotsin vanhat säätyvaltiopäivät lakkautettiin 1865 ja korvattiin kaksikamarisilla valtiopäivillä, jonne riittävän varakkaat miehet saivat valita edustajansa. Tanskassa kuninkaan yksinvallassa luovuttiin 1849, ja vuonna 1901 siirryttiin kansanvaltaiseen hallintojärjestelmään. Myös naisia koskeva yleinen ja yhtäläinen äänioikeus otettiin ensimmäisenä Pohjolassa käyttöön Suomessa vuonna 1906, viimeisenä Ruotsissa vuonna 1921. Uusi pohjoismainen kansalaisyhteiskunta oli nähnyt päivänvalon.

KESKUSTELE

MILLAISIA muutoksia Napoleonin aika merkitsi poliittisille suhteille Pohjolassa?

VERTAA keskenään Norjan liittämistä Ruotsiin ja Suomen liittämistä Venäjään! Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja voit huomata?

MITEN pohjoismaiset yhteiskunnat muuttuivat 1800-luvulla?

KUVA 43. Saha Hissmoforsin koskessa Indalsälven-joen varrella Ruotsin Jämtlannissa 1929

KUVA 45. Vapunpäivä 1890 Sundsvallissa. Kylteissä vaaditaan "8 tuntia työtä, 8 tuntia vapaa-aikaa, 8 tuntia lepoa".